

אוֹתָם, עַד שֶׁיְהִיוּ שְׁגוּרִים לוֹ בְּעַל פֶּה, וְהִלָּכָה בַּתְּלֻמוֹד
בְּכָל יוֹם וַיּוֹם, כִּדִּי שֶׁיְהִיָּה יוֹצֵא שִׁישְׁלִישׁ כָּל יוֹם כּו'.

כג. **וְלַמִּדְתָּם** אֶת בְּנֵיכֶם' (עפ"י דברים יא, יט) כַּסֵּדֶר
הַזֶּה, הַנֶּעַר כְּשִׁיתְחִיל לְלַמֵּד מִקְרָא,
לֹא יִזוּז עַד גִּמַּר תּוֹרָה וּנְבִיאִים וּכְתוּבִים הַיֵּטֵב הַיֵּטֵב,
לֹא יִדְלַג מִפְּרָשָׁה לְפְרָשָׁה שֶׁל שָׁבוּעַ, רַק זֶה אַחֵר זֶה,
וְלֹא יִזוּז מִשּׁוֹם פְּסוּקִים עַד שִׁידַע הַנֶּעַר פֶּרוֹשׁ הַמֶּלֶה
עִם הַפְּעֻלָּה וְהַחֲבוּר, דִּהְיִנוּ בְּאוֹר הַפְּסוּק. וְגַם חֵלֶק
גָּדוֹל מִחֲכָמַת הַדְּקָדוּק טוֹב לְלַמֵּד בְּעוֹדוֹ נֶעַר, שְׂאֵז
כְּתוּבִים עַל לִוְיָ לְבוֹ וְהֵם לְזִכְרוֹן תָּמִיד. אַחֵר כֶּף
מִשְׁנֵיּוֹת כָּלֶם מִן שִׁיתָא סִדְרָא שֶׁיְהִיוּ שְׁנוּנִים בְּעַל פֶּה,
וְאַחֵר כֶּף הַתְּלֻמוֹד בְּאַרְךָ וְרֹחַב, וּפּוֹסְקִים, וְאֵז 'מִלְּאָה
הָאָרֶץ דַּעַה' (ישעיה יא, ט).

כד. **וַעֲקָר** הַכּוֹלֵל הַכֹּל, יִהְיֶה נֶעֱקָר וְנִשְׁרָשׁ מִן הָעוֹלָם
הַשֵּׁם שֶׁל 'בֵּין הַזְּמַנִּים', לֹא יִזְכָּר וְלֹא
יִפָּקֵד, רַק כָּל הָעֲתִידִים שְׁוִים לְטוֹבָה, יִתְנַהֲגוּ בְּמִנְהַג אֶחָד
לְתוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יהושע א, ח) 'וְהָגִיתָ בוֹ יוֹמָם
וְלַיְלָה' ^{מט}.

כה. **וַעֲנִין** הַחֲלוּקִים, יִהְיוּ בְּטָלִים וּמְבַטְלִים^ל, וּמִי יִתֵּן
שֶׁלֹּא הֵיוּ בָּעוֹלָם. וְאַף אִם יֹאמַר הָאוֹמֵר
שֶׁהוּא מַגִּיד קְרוֹב לְפָשׁוּטוֹ וּמַגִּיד הֶרְבֵּה עֲנִינִים

אֱמֶתִיִּים, מִכָּל מָקוֹם כְּשֶׁמַּעֲרַב בּוֹ אֶפְלוּ דָבָר אֶחָד
שְׁאִינוֹ אֱמֶת, אוֹסֵר בְּמַשָּׁהוּ, וּמִי יוּכַל לְשַׁעַר הָעוֹן
פְּלִילִי לְהַפִּךְ דְּבָרֵי אֱלֹקִים תּוֹרַת אֱמֶת. וְהִנֵּה שְׁמַעְתִּי
דַּבַּת קִצָּת מִחֲכָמֵי הַדּוֹר הָאוֹמְרִים, בָּאֵם לֹא עוֹד
הַחֲלוּק, מֶה גָּבַר מְגוּבְרִין, כִּי אִזּוֹ יִקּוּמוּ הַרְבֵּה לְתַפֹּס
יְשִׁיבָה. עַל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה רָאוּי לְקַרֵּעַ, לְהִיּוֹת מְמַעֵט
בְּכָבוֹד שָׁמַיִם, כְּדִי לְהַרְבּוֹת כְּבוֹדוֹ. וְעוֹד 'מִי יִתֵּן
כָּל עַם ה' נְבִיאִים' (במדבר יא, כט), כִּי אִזּוֹ יִתְרַבֶּה
(הדעות) [הדעת].

כו. וְהִנֵּה, יֵשׁ פֶּת מְשַׁגְּעִים הָאוֹמְרִים הַחֲלוּק מְחֻדָּד.
הָאוֹמֵר כֵּן רָאוּי לְנִזְיָפָה. חָדָא אֵף אִם הִיא
כֵּן, וְכִי אוֹמְרִים לְאָדָם חֲטָא כְּדִי שְׂיִזְכֶּה חֲבֵרוֹ (שבת ד
א), קַל וְחֲמֹר חֲטָא גָּדוֹל וְנוֹרָא כְּזֶה. וְעוֹד, כְּשֶׁנַּעֲשֶׂה
מְחֻדָּד מָה עוֹשֶׂה בְּחֻדּוֹ, הֲלֹא אֵין חֻדּוֹ אֶלָּא
שְׁמִיבָלָה יָמָיו בַּדְּבָר הַזֶּה וּמַדְבֵּר סָרָה עַל תּוֹרַת אֱמֶת.
וְעוֹד, אֵיךְ נַעֲשׂוּ רַבָּנֵינוּ תָם וְרָ"י וְכָל בַּעֲלֵי תוֹסָפוֹת
מְחֻדָּדִים, רַק עַל יְדֵי לְמוֹד תּוֹרַת אֱמֶת, וּבִקִּיאוֹת

מִסִּכָּתוֹת וְהִתְמַדָּה, וְחוֹזְרִים תָּמִיד. וְזֶמֶן וְיָבִין
הַזְּמַנִּים שָׁוִים.

כז. רַק דָּבָר זֶה הוּא מַצּוּה, וְבוֹ יִדְבָּקוֹן וְיִהְיֶה גַם כֵּן
חֲדוּד, דִּהְיִנוּ לְתַרְץ בְּדַרְכִּים אֱמֶתִיִּים כָּל
'אוֹיֵשׁ בְּרַעֲנָגֶר', וְכָל 'נִירָן בְּעֶרְגֶּר', וְכָל 'רַעְגִיר
שְׁפוֹרְגֶּר', וְכֵן בַּתּוֹסְפוֹת לְקֶשֶׁר כָּל 'וְאֵם תֹּאמֶר' אוֹ
'תִּמָּה' שֶׁהוּא 'בִּלָּא זֹאת'^{נא}. דְּבָרִים כָּאֵלֶּה הֵם בְּכָל־
תּוֹרַת אֱמֶת, וְהֵם גַּם כֵּן חֲדוּד.

כח. בּוֹדֵאִי מִי שֶׁלּוֹמֵד דְּבַר יוֹם [בִּיּוֹמוֹ], זֶמֶן וְיָבִין
הַזְּמַנִּים, גִּמְרָא פִּירוּשׁ תּוֹסְפוֹת עִם כָּל
הַדְּקֻדּוּקִים, וּבִפְרָט דְּקֻדּוּקֵי רֶש"י, כִּי בְּכָל דְּבֹר וְדְבֹר
שֶׁל רֶש"י יֵשׁ בּוֹ נִסְתָּרִים, עֲנִיָּנִים מְפִלְאִים, כִּי חֵבֶר
הַחֲבוּר שֶׁלּוֹ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ^{נב}. צֵאוּ וּרְאוּ בְּרֶש"י עַל
הַתּוֹרָה, שֶׁהַקּוּרָא סוֹבֵר שֶׁהוּא קָל, וְרְאוּ בַּמִּזְרָחִי וּבְכָל
מִפְרָשֵׁי דְבָרָיו וְתִמְצְאוּ נִפְלְאוֹת. וְרֶש"י עַל הַגְּמָרָא גַם
כֵּן הוּא [כָּךְ], כָּלֵם מְרוּעָה אֶחָד נִתְּנוּ. וְאַחֵר כָּךְ יַעֲיִן

בְּגִמְרָא פְּרוּשׁ תּוֹסָפוֹת, בְּקִשְׁיוֹת וְתִירוּצִים, וְאַחֵר כֶּף
לְתַרְץ בְּנוֹזֵכַר לְעִיל בְּדַרְכִּים אֲמִתִּיִּם. וְדָבָר זֶה יִהְיֶה
נוֹהֵג זְמַן וּבֵין הַזְמָנִים, וְלֹא יִזְכָּר וְלֹא יִפָּקֵד שֵׁם 'בֵּין
הַזְמָנִים', וַיַּעֲקֹר מִן הָעוֹלָם, אֲזִי תִהְיֶה תּוֹרַתְנוּ תּוֹרַת ה'
תְּמִימָה.

כט. **חֲבֵל** עַל דְּאֲבָדִין, מֵה שְׁהוּצָאֲתִי רַב יָמִי
בְּחִלּוּקִים גְּדוּלִּים וְנִפְלְאִים, חֲטָאֲתִי עֲוִיתִי
פָּשַׁעְתִּי^ג. עַל כֵּן בָּאתִי לְהַזְהִיר הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים, וּבִזְזָה
יִתְהַפְּכוּ זְדוֹנוֹתַי לְזָכוֹת. יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי ה', וַיִּפְרָסְמוּ
כָּל הַנוֹזֵכַר לְעִיל בְּקָרֵב כָּל יִשְׂרָאֵל לְזָכוֹת אֶת הָרַבִּים.

ל. **וְהָא** דְּמִשְׁמַע בְּדַבְּרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל שְׁנוּסָף עַל לְמוֹד
הַתְּלָמוּד צָרִיךְ לִהְיוֹת מְפֻלָּל, כְּדֹאִיתָא
בְּחִגִּיגָה (יד א): 'כָּל מִשְׁעֵן לָחֶם' (ישעיה ג, א), אֱלוֹ בַּעֲלֵי
תְּלָמוּד, 'אִישׁ מִלְחָמָה' (שם שם, ב), זֶה הַיּוֹדֵעַ לִשָּׂא וּלְתַן
(במלחמות) [בְּמִלְחָמָתָהּ] שֶׁל תּוֹרָה. הָרִי הַפְּלִפּוּל נוֹסָף
עַל הַתְּלָמוּד. וְכֵן אִיתָא בְּבָבָא בְּתָרָא פָּרָק מִי שְׁמַת
(קמ"ה ב): עֲתִיר נְכֻסִּים עֲתִיר פְּמַבִּי, זֶה בַּעַל אֲגָדוֹת,
עֲתִיר סְלָעִים עֲתִיר תְּקוּעָה, זֶהוּ בַּעַל הַפְּלִפּוּל, עֲתִיר
מִשַּׁח עֲתִיר כָּמוֹס, זֶהוּ בַּעַל שְׁמוּעוֹת, הַכֹּל צָרִיכִים
לְמֵאֲרֵי חֲטִיָּא, וּמֵאִי נִיהוּ - גִּמְרָא. וּפְרָשׁ רִשְׁ"י, סְגִיִּת
הַתְּלָמוּד וְתִירוּץ הַמִּשְׁנָיוֹת וּבְרִיתָא וְהוּא עֶקֶר הַתְּלָמוּד.
וּמֵמִילָא פְּלִפּוּל עֲנִין אַחֵר הוּא, וְהוּא הַחֲדוּד שֶׁתְּלָמִידִי
חֲכָמִים מְחַדְּדִים זֶה אֶת זֶה, כְּדֹאִיתָא בְּפָרָק קָמָא
דְּתַעֲנִית (ז א): מֵאִי דְכָתִיב (משלי כז, יז) 'בְּרֹזֶל בְּבְרֹזֶל
יִחַד', לֹאמַר לָךְ, מֵה בְּרֹזֶל זֶה אֶחָד מְחַדְּדֵי אֶת חֲבֵרוֹ,
אֵף שְׁנֵי תְּלָמִידִי חֲכָמִים מְחַדְּדִים זֶה אֶת זֶה. וְאִיתָא נְמִי
הָתָם, לָמָּה נִמְשְׁלוּ דְבָרֵי תּוֹרָה כְּעֵץ, שְׁנֵאמַר (שם ג, יח)
'עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ', לֹאמַר לָךְ, מֵה (ה) עֵץ,
קָטָן מִדְּלִיק אֶת הַגְּדוֹל, אֵף תְּלָמִידִי חֲכָמִים קְטָנִים
מְחַדְּדִים אֶת הַגְּדוֹלִים. וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא הֲרֵבָה לְמִדַּתִּי
מִרְבוּתִי, וּמִחֲבָרֵי יוֹתֵר מִרְבוּתִי, וּמִתְּלָמִידִי יוֹתֵר מִכָּלֶם.
וְכָבֵד אֶפְלִיגוּ בְּזֶה רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבָּנָן (הוריות

יד א), חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים עדיף.
ופירש רש"י, עוקר הרים, הוא חריף ומפלפל.

לא. גם בן עזאי היה משתבח עצמו בחריפות
ובפלפול, כדאיתא בפרק בתרא דבכורות
(נח א), תניא בן עזאי אומר כל חכמי ישראל דומים
עלי בקלפת השום חוץ מן הקרח הזה. ומצאתי כתוב
(דרש משה, קראקא שמ"ט דף ע:): למה דמה חכמי ישראל
לקלפת השום ולא לקלפת פרי אחר, כגון קלפי אגוזים
וכדומה. ואין לומר, משום דקלפת השום היא יותר
גרועה מכל שאר קלפות הפרות, כי אין השכל נותן
דכלי האי לאין דומין כל חכמי ישראל קמיה, ושיכון
הוא להגדיל כבודו ולמעט בכבודם כל כך. אלא
נראה, דהטעם הוא מפני חריפות שהיה בו יותר
מכלם, והם היו כמו הקלפה. דעם היות שאין בקלפה
אותו החריפות כמו בפרי, הרי היא מעמדת הפרי
ומקימת אותו, ככה הם היו בקיאים וחכמים בתורה
ומעמידים חריפותו. ולכך כתוב 'כל חכמי ישראל
דומים עלי', שהיה שם אותם עליו, לומר, שלפי האמת
הם עליו בחכמה, אלא שהוא היה (יותר) חריף יותר
מהם, שהוא השום והם הקלפה שעליו, המקימת
ומעמדת השום, עד כאן נד.

לב. אמת הדבר, טבא פלפלא חריפתא (מגילה ז א).

ובפרק במה מדליקין (שבת לא א): אמר
רבא, בשעה שמכניסין אדם לדין, שואלין אותו, נשאת
ונתת באמונה, פלפלת בחכמה כו'. אבל כל זה נאמר
על פלפול של אמת. ויכול אדם לחדש פלאי פלאות
בכל הלכה והלכה, מכח קשיות ותרוצים ולפלפל
עליהם, ולמצא דרכים איזו דרך הפשט האמת, הן
בתלמוד הן ברש"י ותוספות. וכמו שמפלפלים
התוספות עם רש"י, כן נוכל להוסיף בפלפול לעין
ולתרץ הקשיות שהתוספות מקשים על רש"י, וכן
שאר קשיות שהתוספות מקשים בסגיא דשמעתא.

התורה נתנה לכל ישראל, כי פתור תורה מנח לכל, ואל יחשב מה אני ומי אני הוא לעין ולילך בגדולות ובנפלאות. כי הלומד לשם שמים ומיגע את עצמו בהלמוד, אז יגעתי ומצאתי תאמין (מגילה ו ב). וכל אלה הפלפולים אשר אורייתא הוא דמרתח ביה, הם מרפכה למדת המלכות שנקראת תורה שבצל פה שהוא מדת הדין. ודוקא בפלפול של אמת, אבל בפלפול של שקר, 'דבר שקרים לא יכון' (תהלים קא, ז). ובפרק קמא דערובין (יג ב): תנא, תלמיד ותיק היה ביבנה, שהיה מטהר את השרץ בק"ן טעמים. וזה לשון התוספות (ד"ה שידע) תמה, מה חריפותא הוא לטהר את השרץ שהתורה טמאתו בהדיא. ואומר רבנו תם כו' עין שם. הרי שהקשה לתוספות, דמה מעלה יש בפלפול שאינו של אמת, ודי בהערה זו.

לג. **ובענין** למוד משנה ותלמוד, איזה מהן להיות רב עסקו בו. איתא במציעא פרק אלו מציאות (לג א): תנו רבנן, העוסקים במקרא, מדה ואינה מדה. במשנה, מדה ונוטלין עליה שכר. בתלמוד, אין לה מדה גדולה מזו. ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד. הא גופא קשיא, אמרת בתלמוד אין לה מדה גדולה מזו, והדר אמרת ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד. אמר רבי יוחנן בימי רבי נשנית משנה זו, שבקו כלי עלמא מתניתין ואזלו פתור תלמודא, הדר דרש להו, ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד.

לד. **וּמִכָּל שֶׁבֶן הָאִידָנָא**, שְׁזָכִינוּ לְפָרוּשׁ הָרַמְבַּ"ם
וְהָרַב בְּרִטְנוֹר"א, שְׁמִבְּאָרִים
הַמְּשֻׁנָּה כְּפִי הַהִסְפָּמָה שְׁבַת־לְמוּד, וְגַם כְּתָבוּ פֶסֶק
הַהֲלָכָה, הָרִי מַעֲלֵת הַמְּשֻׁנָּה רַבָּה. כִּי מָה שֶּׁאָמְרוּ
תַּחֲלָה, תִּלְמוּד - אֵין לָךְ מִדָּה גְּדוֹלָה הֵימָנָה, כִּי גֵרַסְתָּ
הַמְּשֻׁנָּה בְּלֹא תִלְמוּד לֹא יִגְיעָהוּ לַתְּכָלִית הַמְּכֻן לְלַמֵּד
חֹק וּמִשְׁפָּט בִּישְׂרָאֵל. שְׂאֵם לֹא יֵדַע טַעְמֵי הַדָּבָר,
פְּעָמִים יִדְמָה דָּבָר לְשֹׂאִינוּ דוּמָה, וְיִזְרֶה הוֹרָאוֹת טָעוֹת.
וְעַל זֶה אָמְרוּ בְּמִסְכֵּת סוּטָה פָּרָק ג' (כב א): תִּנָּאִים
מִבְּלֵי עוֹלָם הֵן, וְכִי מִבְּלֵי עוֹלָם הֵן, וְהֵלֹא מִיִּשְׁבֵּי עוֹלָם
הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (חֲבִקוּק ג, ו) 'הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ'. אֲלֹא
שְׁמוּרִין הֲלָכָה מִתּוֹךְ מִשְׁנֶתֶן, עַד כָּאן. אֲבָל עֲתָה
בְּפָרוּשׁ הָרַמְבַּ"ם וְהָרַב בְּרִטְנוֹר"א, מְתַקֵּן הַכֹּל.

לה. **עַל כֵּן**, רַב הָעֶסֶק יִהְיֶה בַּמְּשֻׁנִּיּוֹת, לְלַמֵּד וּלְחַזֵּר
אוֹתָם בְּלֵי עֶרֶךְ וּבְלֵי הַפֶּסֶק, וְיִהְיֶה שׁוֹנֶה
הַלָּכָה בַּתִּלְמוּד בְּכָל יוֹם וּלְפִלְפֹּל פֶּלְפּוּל שֶׁל אֱמֶת.
וְאֲשֵׁרֵי הַזִּזְכָּה לַמְּשֻׁנָּה שִׁיְהִיו שִׁיתָא סְדָרֵי מְשֻׁנָּה
שְׁגוּרִים בְּפִיו בְּעַל פֶּה, וְאִז עוֹשֶׂה סֵלִם לַנִּשְׁמָה שֶׁתַּעֲלֶה
לְמַעַלָּה לְמִדְרָגָה קָמָא, וְסִימְנָךְ 'מְשֻׁנָּה' אוֹתִיּוֹת
'נִשְׁמָה' ^{סא}.

לו. **וּמַצָּאתִי** כְּתוּב: הַמְּשֻׁנָּה הִיא כְּתֹר תוֹרָה שְׁבַעֲל
פֶּה, וְעַל יָדָהּ נִמְצָא תִקּוּן גְּדוֹל
לְאַרְבָּעָה דְּבָרִים נִעְלָמִים מֵעֵין כָּל חַי, שֶׁכָּל הַגְּאֻלוֹת
לְיִשְׂרָאֵל מִתְעוֹרְרִים מִלְּמַעַלָּה, לְהָאִיר וּלְהוֹרִיד כְּחֵם
לְמִטָּה. רֵאשׁוֹן - ה'מ' שֶׁל מְשֻׁנָּה, מְתַקֶּנֶת וּמְמַתְקֶת
ה'מ' שֶׁל 'לְסִרְבָּה הַמְּשֻׁרָּה' (ישעיה ט, ו), שֶׁהִיא סְתוּמָה
וְחִתּוּמָה, עַד קֵץ הַיָּמִין, וְנִפְתַּחַת עַל יְדֵי לְמוּד הַמְּשֻׁנָּה.